

Ewa Danowska

Polska Akademia Umiejętności
orcid.org/0000-0002-3273-4020

Polityka na łamach prasy kobiecej wydawanej w Galicji 1900–1918

Politics in women's newspapers published in Galicia in 1900–1918

Słowa kluczowe: Galicja 1900–1914, prasa kobieca, tematyka, polityka na łamach

Keywords: Galicia 1900–1914, women's periodicals, topics, publications on political issues

Abstract

In 1914–1918 more than a dozen periodicals for women were published in Galicia. They were published in Cracow and Lviv. It has to be admitted that political issues were not frequently presented in those periodicals. In early 20th century there was a widespread belief that the interests of women were confined to housekeeping and childcare. Women's periodicals mostly included information on these topics, enriched by sections which included stories, poems, historical articles, information on important national anniversaries and practical advice. Women's magazines published by left-wing and Socialist circles, such as "Głos Kobiet", "Nowe Słowo" or "Robotnica", mostly concentrated on informing their readers about Feminist movements and the issue of equal rights. There were also periodicals targeting specific groups of women, such as "Ziemiańska" ("The Female Landowner"), "Nauczycielka" ("The Woman Teacher") and "Przyjaciel Sług" ("A Servant's Friend"), or devout Catholics, i.e. "Niewiasta Polska" or "Niewiasta Katolicka". An exceptional role was played by the "Na Posterunku" ("On the Outpost") periodical, published in 1917–1919, which was mostly dedicated to current politics and equal rights for women.

Według definicji zawartej w *Encyklopedii wiedzy o prasie* prasa kobieca stanowi grupę czasopism, których profil kształtowany jest pod kątem potrzeb czytelniczych kobiet oraz ich aktualnego położenia społecznego¹.

¹ M.Z. [M. Zawalska], *Prasa kobieca*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, pod red. J. Maślanki, Wrocław–Kraków 1976, s. 172.

Można zastanowić się, jakie potrzeby czytelnicze miały kobiety w początkach XX wieku w Galicji, na które starali się odpowiedzieć wydawcy czasopism. Poprzez lekturę wybranych pism, wydawanych w latach 1900–1918, znajdujemy odpowiedź, czy redaktorzy kierowali artykuły do tej grupy odbiorców o treści politycznej. Należy pamiętać jednak, że wydawcy gazet i czasopism musieli liczyć się z wymogami cenzury, przez co na pewno szereg treści politycznych nie mogło się ukazać w druku. Należy też wziąć pod uwagę, że wykształcona grupa kobiet sięgała zapewne do prasy nie tylko docelowo przeznaczonej do nich. Z kolei wydawcy starali się nie pomijać w tytułach z definicji przeznaczonych dla kobiecego odbiorcy aspektu edukacyjnego oraz zaspokojenia zainteresowań czy aspiracji.

Na początku XX wieku prasa kobieca obejmowała m.in. periodyki dla kobiet z ludu i robotnic, zbieżne ideologicznie z prasą ruchu robotniczego, ale także i o charakterze religijnym. Ukazywały się też periodyki dla kobiet bardziej ambitnych i wykształconych, którym bliski był nasilający się ruch feministyczny². Jerzy Franke stwierdził, iż początkowe lata XX wieku to ważny okres w rozwoju ruchów kobiecych na polskich ziemiach i we wzroście aktywności środowisk kobiecych. Dzięki temu, że cenzura nie była już wówczas tak restrykcyjna, ośmielano się na łamach prasy kobiecej poruszać pewne, także polityczne, zagadnienia i krystalizować poglądy, w staraniach o pozyskanie nowych czytelniczek³. Od lat 90. XIX wieku w pismach politycznych na ziemiach polskich zaczęły ukazywać się dodatki przeznaczone dla kobiet⁴.

Upadek powstania styczniowego i w Galicji stanowił wyraźną cezurę dla rynku czasopism – miał miejsce wówczas wysyp periodyków poradnikowych i literackich dla kobiet, gdzie przewijały się pozytywistyczne idee. Pisma te wydawane były na zasadzie inicjatywy prywatnej, jako wydawnictwa dochodowe, a dopiero od około 1905 r. subwencjonowały je powstające organizacje społeczne czy zawodowe. Cechą charakterystyczną była różnorodność typów pism; pojawiły się też periodyki zawodowe: dla nauczycielek, pielęgniarek, służących, robotnic. Przeciwdziałanie stanowiła prasa katolicka dla kobiet⁵.

Oceniono, że w latach 1861–1914 prasa kobieca rozwijała się bujnie, przy jej dużym zróżnicowaniu. Na ziemiach polskich wyodrębnić można pisma społeczno-kulturalne, rodzinne (familijne), feministyczne, ruchu chrześcijańsko-narodowego, socjalistycznego, robotniczego i związkowego oraz liczne periodyki

² Ibidem, s. 172.

³ J. Franke, *Wokół buntu i pokory. Warszawskie czasopisma kobiece w latach 1905–1918*, Warszawa 2000, s. 5.

⁴ K. Dormus, *Problematyka wychowawczo-oświatowa w prasie kobiecej zaboru austriackiego w latach 1826–1918*, Warszawa 2006, s. 57.

⁵ Z. Sokół, *Z badań nad polską prasą kobiecą w latach 1818–1939*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1983, t. 22, z. 3, s. 10–11.

o charakterze poradnikowym. Oferta była zatem zróżnicowana, chociaż obecność danego tytułu na rynku wydawniczym nie zawsze była długa⁶.

Na przełomie wieków rynek prasowy dla kobiet przybrał kształty aktualne do czasu wybuchu I wojny światowej. Zarysował się wówczas podział pism na kilka grup, adresowanych do odmiennych kręgów czytelniczek i zróżnicowanych programowo⁷.

Można zastanowić się, jak wyglądał rynek prasy przeznaczonej dla kobiet na terenie zaboru austriackiego od początku XX wieku aż do końca I wojny światowej. Główne ośrodki wydawnicze znajdowały się w dwóch najważniejszych galicyjskich miastach, a mianowicie Lwowie i Krakowie.

W wyodrębnieniu galicyjskich czasopism kobiecych wydawanych w latach 1900–1918 dużą pomoc stanowi publikacja Zofii Zaleskiej *Czasopisma kobiece w Polsce*, chociaż ta pionierska praca zawiera wiele błędów. Autorka była działaczką Narodowej Organizacji Kobiet i nie była obiektywna w ocenie dokonania innych kobiecych stowarzyszeń, zwłaszcza lewicowych, które pominęła⁸.

Prasa przeznaczona dla kobiet w Galicji na początku XX wieku obecnie często jest już trudno dostępna. Pomocą tu może służyć przewodnik bibliograficzny Mariusza Jakubka pt. *Prasa krakowska 1975–1918. Bibliografia*⁹.

Warto zaznaczyć, iż pierwsze pismo przeznaczone dla kobiet powstało w Krakowie, pomijając efemeryczne pisma z okresu Wolnego Miasta Krakowa. Ukazało się w 1860 r. Nazywało się „Niewiasta” i przetrwało tylko trzy lata. Mariusz Jakubek obliczył, że w tym mieście do 1918 r. ukazało się 28 czasopism kobiecych, średni okres ich wydawania wynosił trzy i pół roku. Najdłużej na rynku – bo 14 lat – utrzymał się „Głos Dziewcząt Polskich”, o którym będzie jeszcze mowa¹⁰.

W stolicy austriackiego zaboru, we Lwowie, na początku XX wieku niektóre organizacje kobiece wydawały swoje pisma. Takim była „Ziemianka” (w 1911 r.), a także „Ziemianka Polska. Organ Związku Kół Polskich Ziemianek w Galicji” (w latach 1912–1918) oraz „Kartka Miesięcznika Kongregacji Ziemianek pod wezwaniem Matki Boskiej Kochawińskiej” (w 1911 r.). Dodatkiem do „Kuriera Polskiego” był „Głos Kobiet” (lata 1911–1913). Pod koniec wojny w 1918 r. ukazało się „Gospodarstwo Kobiece” (podtytuł: „Miesięcznik poświęcony sprawom hodowli drobiu, gospodarstwa domowego wiejskiego oraz gospodarczego wykształcenia kobiet”), nakładem Komitetu C.K. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczego.

⁶ K. Łozowska-Marcinkowska, *Sprawy niewieście. Problematyka czasopism kobiecych Drużyny Rzeczypospolitej*, Poznań 2010, s. 51.

⁷ J. Franke, *Polska prasa kobieca w latach 1820–1918*, Warszawa 1999, s. 200.

⁸ Z. Sokół, *Prasa kobieca w Polsce w latach 1945–1995*, Rzeszów 1998, s. 20.

⁹ M. Jakubek, *Prasa krakowska 1795–1918. Bibliografia*, Kraków 2004.

¹⁰ M. Jakubek, *Prasa krakowska w momencie transformacji cywilizacyjnej miasta, regionu, kraju (1795–1918)*, „Prace Komisji Historii Nauki” 2002, t. 4, s. 103.

Ukazywały się też inne pisma kierowane do kobiet wiejskich, jak „Zorza. Miesięcznik z obrazkami” (w latach 1900–1902), redagowany przez Marię Wysłouchową. Stanowił on samoistny dodatek do „Przyjaciela Ludu”, a także bezpłatny dodatek do „Prawdy”¹¹.

Biorąc pod uwagę jeden z roczników pisma „Zorza. Pismo miesięczne z obrazkami”, stwierdzić można, że dominują w nim tematy poruszające sprawy polskich tradycji narodowych i ludowych, a także historycznych dziejów Polski, jak insurekcja kościuszkowska, powstania narodowe czy sylwetki słynnych Polaków. Zamieszczano wiele opowiadań, wierszy, porad gospodarskich oraz listy od czytelniczek. Tematyka bieżących wydarzeń politycznych i społecznych była pomijana¹². Kontynuację „Zorzy” stanowiła zapewne „Zorza Ojczyzna – Pismo miesięczne z obrazkami” (lata 1906–1914).

Warto też wspomnieć o innych pismach dla kobiet, ukazujących się we Lwowie, a mianowicie: „Niewiasta Polska”, dwutygodniowy dodatek do „Gazety Niedzielnej” (w latach 1904–1907) oraz „Kuchnia i Zdrowie”. Organizujący się ruch robotniczy kierował do kobiet dwutygodnik „Świat Kobiety”, jako samoistny dodatek do „Świtu” (1913–1914)¹³.

Do ambitnych i dobrze redagowanych periodyków zaliczał się „Głos Kobiet Polskich: tygodnik społeczny” – ukazujący się jako dodatek do tygodnika „Kronika Powszechna” – wydawany przez Związek Niewiast Katolickich w latach 1913–1914 we Lwowie. W tym kobiecym dodatku poruszana była sprawa praw i dążeń kobiet, ich stowarzyszeń, obrazu w życiu społecznym, rodzinnym i religijnym. Znajdował się też dział mody, porady z zakresu wychowania dzieci, gospodarstwa domowego, opowiadania i wiersze oraz listy do redakcji. Sprawy polityczne nie były poruszane¹⁴. Stwierdzić też można, iż periodyk ten reprezentował raczej zachowawczą opcję, skoro wystąpienia sufrażystek w Anglii były krytykowane i nazwane „pożałowania godnymi ekscesami”¹⁵.

Po ukazaniu się w 1891 r. encykliki papieża Leona XIII *Rerum Novarum* zaczął formować się ruch chrześcijańsko-narodowy jako przeciwwaga dla oddziaływania organizacji socjalistycznych i feministycznych. Tak zatem na przełomie XIX i XX wieku rozpoczęto wydawanie nowej grupy periodyków, tzw. pism patronackich. Do tej grupy na terenie Galicji można zaliczyć np. „Niewiastę Polską” (1899–1907), „Przyjaciela Sług” (1897–1918), „Przodownicę” (1899–1912) czy „Kobietę Polską” (1916–1918). Zasługą pism patronackich było to, że służyły

¹¹ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 roku*, Kraków–Wrocław 2008, s. 177.

¹² „Zorza. Pismo miesięczne z obrazkami” R. 2, 1901; R. 3, 1902.

¹³ J. Jarowiecki, *Dzieje prasy polskiej we Lwowie...*, s. 177–178.

¹⁴ „Głos Kobiet Polskich”. Dodatek do „Kroniki Powszechniej” R. 4, 1913; R. 5, 1914.

¹⁵ *Do czego dążą kobiety na Zachodzie*, „Głos Kobiet Polskich” R. 5, 1914, nr 24, s. 90–91.

teoretyczną i praktyczną pomocą kobietom wiejskim czy pochodzącym z małych miasteczek, a przy redakcjach często były tworzone pożyteczne instytucje, jak biura pośrednictwa pracy, noclegownie, pralnie, szwalnie, szkółki niedzielne czy różne kursy¹⁶.

Pisma patronackie z zasady były apolityczne, bo – jak zostało stwierdzone w pierwszym numerze „Niewiasty Polskiej” z 1899 r. – polityka stanowi domenę mężczyzn¹⁷.

Stowarzyszenie Sług Katolickich, które powstało w Krakowie w 1897 r., zaczęło wydawać dodatek miesięczny do czasopisma „Grzmot”, pod tytułem „Przyjaciel Sług”, który przekształcił się później, w 1919 r., w „Głos Dziewcząt Polskich”¹⁸. W piśmie tym na próżno szukać politycznych treści, bowiem redakcja, kierując pismo do konkretnej grupy odbiorczyń, koncentrowała się na przekazywaniu im praktycznych wiadomości i informacji przydatnych w codziennym życiu, kładąc nacisk na pokorne i solidne wykonywanie swego zawodu, bez większych dążeń i aspiracji¹⁹.

Przez pewien czas (1 I 1911–7 V 1912) ukazywała się „Niewiasta Katolicka”, dwutygodnik drukowany w Krakowie i Krośnie. Poza zagadnieniami związanymi z życiem Kościoła funkcjonowała tam stała rubryka *Ze świata*, gdzie zamieszczano krótkie informacje polityczne, m.in. o obradach galicyjskiego sejmiku czy innych bieżących wydarzeniach, nie pomijając wiadomości o historycznych rocznicach czy kryminalnych incydentach. Oczywiście, w sposób typowy dla kobiecych pism i dodatków, zajmowano się poradami gospodarczymi lub dotyczącymi wychowania dzieci²⁰.

Do kobiet wiejskich skierowane było pismo „Przodownica”, które ukazywało się w latach 1899–1911 w Krakowie, a wydawcą i redaktorem odpowiedzialnym była Maria Siedlecka. Można je określić jako ambitne i pouczające. Poza poradami istotnymi dla prowadzenia gospodarstwa wiejskiego redakcja informowała o sprawach społecznych i prawnych czy rocznicach wydarzeń historycznych. Chociaż w rubryce *Rozmaitości* raczej nie spotykało się informacji o charakterze politycznym, to w piśmie tym stosunkowo często pisano o sytuacji Polaków w zaborze pruskim, uporczywej germanizacji, prześladowaniach ze strony pruskiego rządu. Warto podać kilka tytułów, np.: *Kobiety polskie przeciwdziałające gwałtom pruskim*, *Prusak mężczy polskie dziatki*, *Pogrom młodzieży polskiej*, *Nowy fundusz antypolski*,

¹⁶ I. Krasińska, „Niewiasta Polska” (1899–1907) jako przykład pisma patronackiego – zarys monograficzny, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie” R. 62, 2017, s. 113–114.

¹⁷ *Od Wydawnictwa*, „Niewiasta Polska”, 1899, nr 1, s. 2., za: I. Krasińska, „Niewiasta Polska”..., s. 115.

¹⁸ Z. Sokół, *Prasa kobieca...*, s. 37.

¹⁹ „Przyjaciel Sług” R. 1897–1918.

²⁰ „Niewiasta Katolicka” R. 1, 1911 – R. 2, 1912.

czy *Cesarz Wilhelm niemczy polskie nazwiska*²¹. Co więcej, jeden z numerów pisma był przez Redakcję „poświęcony bohaterskiej dziaćwie wrzeńskijskiej”²². Pierwszy numer „Przodownicy” ukazał się w Krakowie 1 grudnia 1899 r. i już od tej pory towarzyszyła temu tytułowi niechęć ze strony konserwatywnych i klerykalnych kręgów ośmieszających ruch kobiecy. Np. biskup tarnowski Ignacy Łobos dopatrywał się nawet treści rewolucyjnych, zakazując włościanom w liście pasterskim czytania „Przodownicy”, co tylko wzmoęło zainteresowanie tym tytułem. W tworzenie pisma zaangażowane były dwa komitety redakcyjne: krakowski – pod przewodnictwem Marii Siedleckiej i lwowski – pod kierownictwem Marii Wysłouchowej. Po roku współpracy Wysłouchowa założyła we Lwowie odrębne czasopismo dla kobiet wiejskich – wspomnianą już „Zorzę”, ściślej związaną z ruchem ludowym²³.

Inne z czasopism kobiecych ukazujących się w Krakowie w latach 1899–1905 to miesięcznik „Niewiasta Polska”, z podtytułem „Pisemko dla mieszczanek i gospodyń wiejskich”, wydawane przez doświadczoną redaktorkę Adelę Dziewicką i redaktor odpowiedzialną Katarzynę Płatek. W piśmie tym nacisk położony został na upowszechnianie wiadomości dotyczących kwestii religijnych i z życia Kościoła, podawanie lokalnych i kryminalnych informacji, porad co do prowadzenia gospodarstwa domowego i wiejskiego. Informacje z życia politycznego były w tym periodyku raczej pomijane²⁴.

Wspomnieć też można o piśmie skierowanym do kobiet, a konkretnie wykonujących zawód nauczycielski, pt. „Nauczycielka”, które ukazywało się w latach 1914–1918. Nosiło podtytuł: „Organ Zrzeszenia Polskich Stowarzyszeń Katolickich Nauczycielek z siedzibą w Krakowie”. Redaktorem „Nauczycielki” była Jadwiga Strokowa, a od 1916 r. Helena Strażyńska. Pismo ściśle trzymało się profilu, przyjętego od początku swego istnienia, a mianowicie koncentrowało się na sprawach narodowych, społecznych, zawodowych i wychowawczych. Na próżno w nim szukać kwestii związanych z polityką, nawet w rubryce *Wiadomości z ziem polskich* nie poruszano tych tematów. Wiele miejsca zajmowały porady zawodowe dla nauczycielek, kwestie wychowania dzieci i młodzieży, funkcjonowania szkół, różnego rodzaju porady, w tym dotyczące prowadzenia gospodarstwa domowego. Zamieszczano też opowiadania i wiersze, informacje o książkowych nowościach wydawniczych czy listy do redakcji²⁵.

²¹ „Przodownica. Pismo dla kobiet wiejskich” R. 3, 1902; R. 8, 1908.

²² Ibidem, R. 3, 1902, nr 1, styczeń.

²³ O. Karpenko, I. Krasieńska, *Kształcenie zawodowe młodzieży wiejskiej w Galicji na łamach „Przodownicy” (1899–1912)*. Oddane do druku: „Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa”.

²⁴ „Niewiasta Polska. Pisemko dla mieszczanek i gospodyń wiejskich” R. 2, 1900; R. 5, 1903.

²⁵ „Nauczycielka” R. 1, 1914.

Najbardziej jednak znanym pismem socjalistycznym dla kobiet był dwutygodnik „Głos Kobiet. Organ PPSD. Pismo poświęcone sprawom kobiet pracujących”, pod redakcją Doroty (Dory) Kłuszyńskiej, wydawany w latach 1907–1910 i 1912–1918 w Boguminie, a w roku 1911 oraz częściowo 1912 – w Krakowie. Pismo adresowane było głównie do kobiet pracujących zawodowo, w zamierzeniu mające je przekonać do ruchu socjalistycznego. Przeczytać tam możemy, między innymi, że „przyszłość należy do kobiety i robotnika”²⁶. Pismo to postawiło kluczowe pytanie, tytułując jeden z artykułów: *Czy kobiety powinny zajmować się polityką?* Jego autor lub autorka stwierdzili, że w dawnych czasach polityką zajmowały się jedynie stany uprzywilejowane, a inne warstwy były wykluczone z życia politycznego. Dopiero po rewolucji francuskiej i w miarę rozwoju kapitalizmu pozostali członkowie społeczeństwa włączyli się w życie polityczne, walcząc m.in. o godziwe warunki pracy i płacy, uważając to za uprawnione, skoro płacą państwu podatki. Czytamy:

Nie ma dziedziny życia publicznego, która by nie obchodziła kobiet. Niestety, aż do ostatnich lat, kobiety się temi sprawami nie interesowały, bo powiadano im, że kobieta należy do rodziny i nie powinna zajmować się polityką. Dopiero jak kapitalizm zniszczył rodzinę, jak oderwał matkę od dzieci, rzucił ją w piekło pracy zarobkowej, dzieci wyrzucił na ulicę, kobiety powoli przejrzały, że dzieje im się krzywda i pomocy z żadnej strony spodziewać się nie mogą, jeżeli same nie staną do walki o lepszy i większy kawałek chleba i ludzką egzystencję²⁷.

Redakcja pisma „Głos Kobiet. Organ PPSD” na łamach podejmowała głównie tematykę walki o równouprawnienie kobiet i prawa wyborcze w różnych krajach, poruszała kwestie socjalno-bytowe i szczególnie szeroko informowała o ruchach, stowarzyszeniach i partiach socjalistycznych. Informowała też o życiu politycznym i parlamentarnym, które dotyczyło polskich ziem. Redakcja, poza zamieszczanymi informacjami, usiłowała aktywizować kobiety do działania w sferze politycznej i społecznej, zachęcając m.in. o staranie się o funkcje radnych miejskich czy świadomy udział w walce o równouprawnienie²⁸.

Na marginesie warto wspomnieć o ambitnym periodyku „Ster”, który ukazywał się we Lwowie w latach 1896–1897, potem od 1907 r. do 1914 r. w Warszawie, z podtytułem „Organ równouprawnienia kobiet polskich”. Na jego łamach zajmowano się głównie kwestią emancypacji kobiet; pisały doń głównie feministyczne działaczki. Sprawy polityczne nie były tematami poruszonymi w „Sterze”, nacisk

²⁶ „Głos Kobiet. Organ PPSD” R. 5, 1912, nr 1, s. 1.

²⁷ Ibidem, R. 5, 1912, nr 1, s. 3.

²⁸ Ibidem, R. 5, 1912 – R. 6, 1913.

kładziano na kwestie społeczne i obyczajowe²⁹. Warto zaznaczyć, iż „Ster” był najdłużej wydawanym pismem feministycznym na ziemiach polskich³⁰.

Podobny charakter miało krakowskie „Nowe Słowo. Dwutygodnik społeczno-literacki poświęcony interesom kobiet”. Pismo było redagowane na wysokim poziomie przez Marię Turzymę. Ukazywało się od 1902 r. do połowy 1907 r., a oprócz kwestii feministycznych poruszało też sprawy literackie i etyczne, sytuacji zawodowej kobiet, macierzyństwa i wychowania dzieci, a także występowało jako sympatyk sprawy robotniczej i rzecznik jej interesów. W „Nowym Słowie” znaleźć można było m.in. omówienia pozycji kobiety we współczesnym świecie, doniesienia o ruchu kobiecym, prawach kobiet w różnych krajach, o położeniu różnych grup zawodowych kobiet. Pismo koncentrowało się na kwestiach społecznych i feministycznych, a polityka nie stanowiła jego domeny. Kwestie polityczne pojawiały się na ogół wtedy, gdy bezpośrednio dotyczyły statusu i roli kobiet. Na jego łamach nie zaniedbano zamieszczania informacji o wydarzeniach kulturalnych i literackich, porad praktycznych czy poezji i opowiadań³¹. W jednym z artykułów, autorstwa Zygmunta Poznańskiego, jako przykład zostało podane zainteresowanie polityką wśród kobiet w Anglii, które sprowadzało się tylko do wspierania mężów, ojców i synów biorących udział w życiu politycznym i parlamentarnym. Kobiet na ogół nie widziano na zgromadzeniach przedwyborczych czy na mównicach. Nieliczne, wyjątkowe osoby występowały publicznie, walcząc o równouprawnienie i przyznanie praw wyborczych³². „Nowe Słowo” nie było odosobnione w przedstawianiu sytuacji w zaborze pruskim, a konkretnie walki z germanizacją uczniów z Wrześni, co dobrze rokuje, biorąc pod uwagę starania o utrzymanie polskości wobec „barbarzyńskich zasadzeń pruskiej prokuratury”³³.

Dodatkiem dwutygodniowym do „Nowego Słowa” była „Robotnica”, skierowana do kobiet pracujących fizycznie. Tam niedwuznacznie ujawniane były lewicowe sympatie polityczne³⁴. „Robotnica” była wydawana od 1904. Redagowała to pismo Maria Turzyma, a wydawał Ignacy Daszyński. Zależność od „Nowego Słowa” nie trwała długo, gdyż już w 1905 r. „Robotnica” stała się pismem samodzielnym jako „organ Związku Kobiet”, pod redakcją Cecylii Gumplowiczowej.

²⁹ D.A. Domarańczyk, „Ster” – pierwsze w Polsce radykalne czasopismo feministyczne przełomu XIX i XX wieku, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Polonica” R. 1 (23), 2014, s. 187–209.

³⁰ K. Orecka, *Prasa dla kobiet jako odzwierciedlenie zmiany roli i pozycji kobiety w dziewiętnastowiecznym społeczeństwie*, [w:] *Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Problemy badawcze młodych politologów*, pod red. D. Mikuckiej-Wójtowicz, Kraków 2010, s. 32.

³¹ „Nowe Słowo” R. 1, 1902.

³² Z. Poznański, *Udział kobiet w życiu politycznym w Anglii*, ibidem, R. 1, 1902, nr 1, s. 16–17.

³³ *Korespondencja z Poznańskiego*, „Nowe Słowo” R. 1, 1902, nr 1, s. 15.

³⁴ J. Franke, *Polska prasa kobieca...*, s. 200, 226–227.

Po dwóch latach borykania się z niedostatkiem środków finansowych samodzielne pismo zamieniło się w dodatek do organu partii socjalistycznej „Naprzód”³⁵.

W „Robotnicy” znaleźć można nawoływania do walki o równouprawnienie kobiet, poruszano sprawy socjalne robotnic, kwestie bezrobocia, organizacji związków zawodowych, informowano o strajkach na ziemiach polskich. Poruszano sprawy praktyczne, mogące zainteresować czytelniczki (np. w numerze 8 z 1904 r. artykuł: *Kiedy i jak odłączyć niemowlę od piersi*)³⁶, zamieszczano też wiersze i opowiadania. Sprawy polityczne dotyczyły zamierzonych już wówczas wydarzeń, jak np. przypomnienie o skazaniu i powieszeniu robotników na stołkach Cytadeli przez rząd carski w 1886 r.³⁷

W czasie I wojny światowej (od 1 I 1917 do maja 1919) ukazywał się organ Ligi Kobiet N.K.N. „Na Posterunku”. Wychodził w Krakowie, pod redakcją dr Zofii Daszyńskiej-Golińskiej, a od maja 1918 – Heleny Witkowskiej. Cechował się wyraźnym politycznym nastawieniem. W artykułach wstępnych poszczególnych numerów pojawiały się białe plamy na dowód ingerencji austriackiej cenzury wojennej. W piśmie omawiano sprawy ideowe i równouprawnienia kobiet, w tym ich udziału we władzach samorządowych. W obecnych czasach pismo może stanowić źródło historyczne, bowiem znajdują w nim odbicie spory o orientacje polityczne w czasie I wojny światowej poszczególnych obozów, podawane były informacje o ważniejszych wydarzeniach w Europie i na ziemiach polskich. Przekazywane były informacje o poczynaniach Józefa Piłsudskiego i stosunku doń Polaków. Redakcja informowała o kluczowych zmianach politycznych, jakie zaszły w Europie po zakończeniu wojny, witając z satysfakcją nowo powstałe państwa na mapie Europy³⁸. W grudniu 1917 r., co prawda, Liga Kobiet przestała istnieć, pismo jednak pozostało jako „mównica ogółu demokratycznego gorącą miłością Ojczyzny ożywionych Polek”³⁹.

Gdy Polska odzyskała niepodległość, a kobietom przyznano prawa wyborcze, pismo „Na Posterunku” przestało się ukazywać. Nieprawdą jednak jest, że redakcja pisma uznała, iż jej misja skończyła się, gdy kobiety uzyskały równouprawnienie⁴⁰. W ostatnim numerze, jaki się ukazał, w maju 1919 r. znalazła się informacja, że pismo „Na Posterunku” zawiesza się do nieokreślonego terminu, z przyczyn trudności materialnych⁴¹.

³⁵ Z. Zaleska, *Czasopisma kobiece w Polsce (Materiały do historii czasopism)*. Rok 1818–1937, Warszawa 1938, s. 115–117.

³⁶ „Robotnica”. Dodatek do „Nowego Słowa” R. 1, 1904.

³⁷ *Rocznica*, ibidem, R. 1, 1904, nr 3, s. 4–6.

³⁸ „Na Posterunku” R. 1, 1917 – R. 2, 1918.

³⁹ Z. Zaleska, *Czasopisma kobiece...*, s. 115, 120–122.

⁴⁰ K. Dormus, *Problematyka wychowawczo-oświatowa...*, s. 87.

⁴¹ „Na Posterunku” 1919, nr 4, s. 10.

Reasumując, należy stwierdzić, że poważne – polityczne i społeczne – tematy podejmowały tytuły prasowe dla kobiet wydawane w Galicji na początku XX wieku, a związane z ruchem socjalistycznym i opcją lewicową postrzegania świata. Pozostałe koncentrowały się na tradycyjnej roli kobiety, która nie interesuje się polityką, a jej domenę stanowi życie domowe, pełnienie funkcji gospodyni, żony i matki. Można stwierdzić, że w pełni ukształtowana co do formy i treści prasa dla kobiet w Polsce to domena dopiero okresu międzywojennego.

W Polsce międzywojennej czasopiśmiennictwo kobiet odznaczało się dynamicznym rozwojem, na co niezaprzeczalny wpływ miało powstanie różnych kobiecych organizacji⁴². Czas pierwszej wojny światowej zmuszał bowiem kobiety do podejmowania nowych ról, stawały się przez to bardziej samodzielne i niezależne⁴³.

Nie należy jednak pomijać początków prasy dla kobiet we wcześniejszym okresie. Niektóre tytuły nie unikały tematyki politycznej – w zaborze austriackim, czyli Galicji, były to przede wszystkim „Głos kobiet. Organ PPSD” oraz „Na Posterunku”.

⁴² K. Łozowska-Marcinkowska, *Sprawy niewieście...*, s. 53.

⁴³ K. Sierakowska, *Przegląd piśmiennictwa poświęconego dziejom kobiet w Polsce międzywojennej*, [w:] *Równe prawa i nierówne szanse. Kobiety w Polsce międzywojennej*, pod red. A. Żarnowskiej i A. Szwarca, Warszawa 2000, s. 9.